

УДК 336.72

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Юрій Е.О., Дарабан Н.Р.

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

Стаття присвячена дослідженню стану, виявлення проблем та перспектив розвитку малого підприємництва, як однієї з рушійних сил економічного розвитку країни, матеріального, духовного і культурного потенціалу її регіонів. Мале підприємництво дає змогу окремим громадянам реалізувати власну підприємницьку ініціативу і, таким чином, брати участь у процесі економічного відтворення. Активний розвиток та підтримка малого підприємництва є запорукою стабільності та підвищення стандартів життя населення. У статті розкривається сутність поняття «мале підприємництво». В ході дослідження обґрунтовано пропозиції щодо першочергових заходів ефективної підтримки та визначення головних перспектив розвитку малого підприємництва в Україні.

Ключові слова: мале підприємництво, проблеми розвитку, перспективи розвитку, малий бізнес, державна підтримка малого підприємництва.

Постановка проблеми. Перехід України до динамічного розвитку економіки пов'язаний зі становленням високоефективного соціально орієнтованого ринкового господарства, яке базується на підприємницьких здібностях людей. Побудова в Україні соціально орієнтованої ринкової економіки європейського типу неможлива без підвищення підприємницької активності її громадян. Формування сучасного цивілізованого підприємництва в економічному житті країни є важливим чинником економічного зростання та досягнення гідного рівня життєзабезпечення населення.

Особливе місце в економічній системі держави і в житті суспільства відводиться малому підприємству. Це зумовлено тим, що воно є одним з провідних секторів ринкової економіки і значною мірою впливає на зайнятість, темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику внутрішнього валового продукту, структурну перебудову економіки, характеризується швидкою окупністю витрат. Мале підприємство відіграє важливу роль у насиченні ринку споживчими товарами та послугами повсякденного попиту, реалізації інновацій, створенні додаткових робочих місць. Воно, як правило, має високу мобільність, раціональні форми управління, формує новий соціальний прошарок підприємців-власників.

Мале підприємство створює найбільш ефективні робочі місця, дає можливість багатьом працівникам реалізувати свої можливості, забезпечувати доступні умови життя для свої сімей, створює конкурентне середовище, а це сприяє зниженню цін, підвищенню якості товарів і послуг. Проте, в даний час існують проблеми розвитку малого підприємництва в Україні, що зумовлені нестабільним станом економіки держави, відсутністю підтримки з боку держави та нечітким законодавством.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання малого бізнесу висвітлено в працях таких провідних науковців, як: Виговська В.В., Еліфанова І.М., Іванілов О.С., Варналій З.С., Воротіна Л.І., Колеснікова Л.А., які акцентують свою увагу на різних підходах до вирішення проблем розвитку малих підприємств. Дослідження природи малого бізнесу, його місця та ролі у розвинутих ринкових економіках є

об'єктом уваги таких науковців, як: Т. Кондратюк, О. Кужель, В. Лященко, О. Мазур, І. Михасюк, В. Сизоненко, С. Соболев, В. Ткаченко та ін. Комплексу проблем, пов'язаних з розвитком малого підприємництва, його державною підтримкою в Україні, аналізу соціально-економічних наслідків цих процесів багато уваги приділяє в своїх працях також З.С. Варналій.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас слід відзначити відсутність в існуючому науковому доробку комплексного й системного дослідження теоретичних, методичних і практичних аспектів розвитку малого підприємництва в контексті регіональних пріоритетів, а також удосконалення організаційно-економічного забезпечення цього процесу, що обумовлює нагальну потребу в здійсненні наукового пошуку у визначеному напрямі.

Мета статті. Метою даної статті є дослідження та виокремлення основних факторів, що негативно впливають на темпи росту малого підприємства, а також гальмують його подальший розвиток. Визначення основних перспектив розвитку малого підприємства в Україні.

Виклад основного матеріалу. Мале підприємство – суттєва складова і масова суб'єктивна база цивілізованого ринкового господарства, невід'ємний елемент адекватного йому конкурентного механізму. Воно надає ринковій економіці певну гнучкість, мобілізує крупні фінансові і виробничі ресурси населення, акумулює в собі потужний антимонопольний потенціал, слугує фактором розв'язання соціальних завдань.

Економічні реформи, що здійснюються в Україні є умовою становлення та розвитку малого підприємництва як необхідної складової формування ринкових відносин у державі. Особливої актуальності ці питання набувають у зв'язку з розширенням економічної самостійності регіонів, тому що реалізація регіональних інтересів безпосередньо пов'язана з територіальним господарюванням та розвитком малих підприємств.

З'ясуванню сутності малого підприємництва світова економічна наука постійно приділяє увагу, як одному із закономірних, постійно діючих чинників соціально-економічного прогресу країн. В системі категорій ринкової економіки дана економічна категорія розглядається на основі тісної

взаємодії розвитку продуктивних сил і виробничих відносин. Проте, це поняття постійно поповнюється елементами нового змісту, що зумовлює необхідність його системного вивчення.

Поняття «підприємництво» уперше було введено англійським банкіром-економістом Р. Кантильйоном, який помітив, що розбіжність між попитом і пропозицією на ринку створює можливість, щоб купувати дешевше і продавати дорожче, і саме це може привести конкурентні ринки у стан рівноваги. Людей, які користуються нереалізованими можливостями отримання прибутку, він називав «підприємцями». Отже, за Р. Кантильйоном, підприємець – це будь-який індивід здатний до передбачення, який бажає брати на себе ризик, спрямований у майбутнє, чії дії характеризуються сподіванням отримати дохід та готовністю до витрат [1, с. 234].

В сучасних умовах сутність малого підприємництва правомірно визначити, як самостійне організаційно-господарське новаторство на основі використання різних можливостей випуску нових товарів або старих – новими методами, відкриття нових джерел сировини, ринків збуту тощо, з метою отримання прибутків та самореалізації власної мети.

Аналіз фактичного стану діяльності малих підприємств свідчить про те, що вони нині не виконують цих завдань. До основних причин гальмування розвитку малого підприємництва в Україні можна віднести:

- неопрорацьованість законодавства як з питань розвитку малого підприємництва, так і підприємництва в цілому;
- високі податки, що змушує деяких суб'єктів малого та середнього підприємництва йти в тіньову економіку;
- недостатня державна фінансова-кредитна і майнова підтримка малих підприємств;
- відсутність дійового механізму реалізації державної політики щодо підтримки малого бізнесу;
- недосконалість системи обліку та статистичної звітності малих підприємств;
- обмеженість інформаційного та консультативного забезпечення;
- недосконалість системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів для підприємницької діяльності;
- відсутність стимулів для інвестицій;
- психологічне неприйняття позитивної ролі підприємців у ринкових перетвореннях серед окремих верств населення [3, с. 213].

За словами ж самих підприємців, основним бар'єром розвитку малого підприємництва в Україні є надмірний податковий тиск. Особливої актуальності ця проблема набула у зв'язку з прийняттям нового Податкового кодексу, згідно з яким суб'єкти-платники єдиного податку тепер поділяються на 4 групи за видами діяльності та іншими критеріями з різними ставками оподаткування.

Як наслідок, частина малих підприємців багатьох видів діяльності, що користувалися спрощеною системою оподаткування, тепер сплачуватимуть виплати як великі у розмірі іноді більшому за їх прибуток. Така політика неадекватного економічній ситуації поповнення державного бюджету не лише не вирішить проблеми тіні-

зації економіки, а навіть поглибить. До того ж, суб'єкти малого підприємства почнуть масово закриватися, оскільки зникають головні стимули підприємництва – прибуток та заробітна плата як атрибут матеріального добробуту.

Економіка України залишається високо монополізованою, оскільки умови податкового законодавства спрямовані більшою мірою на підтримку великого бізнесу, що характеризується дисциплінованістю у виплаті значного обсягу податків та частково надає фінансову допомогу в важливих проєктах державного і регіонального значення [2, с. 63]. У результаті ігнорування інтересів малого підприємництва, збільшується кількість найманих робітників, а кількість самозайнятого населення постійно скорочується. Ці процеси негативно впливають на соціальну активність громадян, а, отже, пригнічується готовність й вміння населення реалізовувати специфічні інтереси, пов'язані з активною діяльністю самостійного суб'єкта господарювання. Тому для впровадження ефективного механізму підтримки малого бізнесу в Україні необхідно, перш за все, здійснити певні кроки на шляху демократизації ринкових відносин та пом'якшення соціальної напруги в суспільстві. Необхідно, щоб інтереси малих підприємців захищали не лише державні структури, а й окремі організації, створені з метою лобювання підприємницького співтовариства, думка яких мала б вагу при прийнятті рішень державою, особливо у питаннях, що стосуються податкових платежів та відрахувань у фонди.

Політика державної підтримки малих підприємств реалізується в рамках комплексної програми розвитку підприємництва в Україні. Проте, реальну допомогу малим підприємствам можна надати не в межах універсальної програми для України, а в рамках визначених територій – з урахуванням «вузьких місць», специфіки потреб місцевого населення і т. ін. Однак повне врахування інтересів місцевого населення можливе тільки при підтримці малого підприємства як на рівні місцевих рад, так і на рівні конкретної галузі народного господарства [8, с. 338]. В Європейському Союзі (ЄС), до інтеграції з яким так прагне Україна, високі показники розвитку малого бізнесу забезпечує в першу чергу спеціальна політика підтримки малого підприємства. Її пріоритетними цілями стали: розвиток міжнародної конкурентоздатності національних малих підприємств, створення нових робочих місць, економічне зростання малих підприємств, інноваційна діяльність, трансферт технологій тощо [9, с. 245]. Для підтримки малих підприємств на рівні галузі необхідно створити нові структури з прив'язкою до галузі: спілки малих підприємств при відповідних міністерствах, фонди підтримки на рівні галузі, субпідрядні форми організації відносин малих підприємств із великими.

Головним напрямком підтримки малого бізнесу повинна стати система податкових пільг. Законодавством України не передбачено додаткових пільг для малого бізнесу. Пільги при сплаті податків є єдиною перевагою для підприємств незалежно від організаційно-правових форм.

Місцевим радам доцільно було б надати законодавством право встановлювати податкові пільги з урахуванням специфіки регіону:

– застосування знижених податкових ставок на старті для малих підприємств, які займаються виробництвом;

– встановлення диференційованих ставок податку на прибуток залежно від виду послуг, наданих населенню;

– зниження ставки податку на прибуток для тих виробництв, у яких економічний ефект досягається переважно за рахунок живої праці;

– встановлення постійних пільг при оподаткуванні осіб, колективів, які займаються підприємницькою діяльністю в сільському господарстві;

– використання пільг і компенсацій для стимулювання зростання зайнятості (особливо в районах, де зайва робоча сила чи висока частка непрацюючих унаслідок звільнення трудових ресурсів із діючих підприємств), створення нових робочих місць, поліпшення умов праці й таке інше;

– застосування пільгового оподаткування підприємств, діяльність яких на території допомагає вирішенню конкретних завдань, які стоять перед місцевими радами;

– повне скасування податків тощо [4].

Важливим напрямком непрямої підтримки має стати надання малим підприємствам на пільгових умовах кредитів. Нині кредити на пільгових умовах надає лише Фонд підтримки малого бізнесу без встановлених вимог щодо ефективності їх використання і наявності ризику їх повернення. Тому доцільним було б надавати пільгові кредити за умови, що обсяг виробництва по головному напрямку діяльності становить не менш як 70% його загального обсягу.

Важливим напрямком розвитку матеріально-технічної бази малого бізнесу як основи зростання виробництва може стати відповідна державна політика прискореної амортизації. З метою посилення конкурентоздатності малих підприємств необхідно законом надати їм право додатково списувати вартість основного капіталу залежно від обсягу реалізації продукції (робіт, послуг). При цьому має бути встановлена базова ставка амортизації, а на доповнення до неї треба встановити визначений процент від суми реалізації.

Вибір розглянутих форм підтримки малого бізнесу буде визначений їх ефективністю у конкретних умовах [7, с. 21].

Зокрема, аналізуючи статистичні дані, подані у табл. 1 можна зазначити, що реформи проведені за останні роки дозволили Україні піднятися в рейтингу «Doing Business – 2015» з 112 на 96

позицію серед 189 країн світу. Зокрема, досягнуто значного успіху за двома ключовими позиціями – «реєстрація власності» (59 позиція) і «сплата податків» (108 позиція). Проте низка позитивних кроків гальмується їх вибірковістю у практичній площині та нездатністю системно впливати на трансформацію економіки України у нову якість, нову модель зростання. Зокрема, відбулося погіршення у 7 з 10 сфер, що охоплюються дослідженням.

Таким чином, існує нагальна потреба кардинальних змін у підходах до розв'язання накопичених проблем у малому підприємстві, що потребує пошуку нових шляхів його реформування й здійснення таких заходів:

1. Визначення фінансування пріоритетних напрямів розвитку малого підприємництва та оптимізації використання ресурсів за галузями, сферами господарської діяльності й територіями з урахуванням сучасного високотехнологічного сектору виробництва товарів. При цьому слід виходити з результатів аналізу статистичних даних, що свідчать про найширший розвиток малого бізнесу у цих сферах, як в Україні, так і в усьому світі.

2. Визначення економічних і соціальних проблем в аспекті підтримки і розвитку малого підприємництва на районному та регіональному рівнях, з урахуванням того, що діяльність малих підприємств орієнтована, головним чином, на місцевий ринок. Заходи щодо їх розв'язання мають здійснюватися за рахунок обсягів регіональних джерел фінансових і матеріально-технічних ресурсів. Це вписується в загальну концепцію розвитку господарської і фінансової самостійності територіальних утворень.

3. Розробки державної системи підтримки малого підприємництва на умовах широкого залучення позабюджетних ресурсів, нових позабюджетних схем відтворення капіталу, самофінансування малого бізнесу (наприклад, через кредитні спілки, товариства взаємного страхування). Централізовані кошти на пріоритетні напрями розвитку регіону надавати тільки під конкретний проект на умовах спільного фінансування. Це знизить навантаження на бюджети різних рівнів.

4. Формування ринку продукції малих підприємств шляхом розміщення на них установленої законом на конкурсній основі частки державного замовлення щодо поставок продукції для регіональних потреб.

Таблиця 1

Позиція України у рейтингу «Doing Business» у 2008-2015 рр.

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Складність ведення бізнесу, загальна оцінка	139	145	147	149	152	140	112	96
за субіндексами: започаткування бізнесу	109	128	136	118	116	50	69	76
реєстрація власності	138	140	160	165	168	158	88	59
сплата податків	177	180	181	181	183	168	157	108
підключення до електропостачання	x	x	x	169	170	170	182	185
виконання зобов'язань за контрактом	46	48	43	44	44	45	44	43
банкрутство	140	143	145	158	158	157	141	142
отримання кредиту	68	28	30	21	23	24	14	17
зовнішня торгівля	120	121	139	136	144	148	153	154
дозвільна система у будівництві	174	179	181	182	182	186	68	70
захист прав інвесторів	141	142	108	108	114	127	107	109

Джерело: [6]

5. Сприяння розширенню виробничо-технологічної та інноваційної кооперації малих підприємств із великим виробництвом і використанню потенціалу малого підприємництва при здійсненні заходів щодо підприємств-банкрутів.

6. Інтеграції прогресивних фінансових механізмів малого підприємництва в загальну кредитно-фінансову систему України; реалізації схеми пайової участі бюджетних і позабюджетних коштів для підтримки пріоритетних напрямів розвитку цієї сфери.

7. Систематизації через інформаційну мережу й створення бази даних із використання коштів, спрямованих на підтримку малого і середнього бізнесу в Україні, з подальшим аналізом ефективності їх використання [5].

Виконання зазначених заходів дасть можливість не лише залучити нові фінансові ресурси, а й забезпечити їх прибутковість, і в результаті капіталізувати малий бізнес. Головне, буде сформовано платоспроможний попит населення, який є суттєвим чинником накопичення фінансових ресурсів на місцевому, регіональному і держав-

ному рівнях. Їх невиконання зробить підтримку малого підприємництва неефективною, а фінансову стабільність в Україні неможливою.

Висновки і пропозиції. Отже, в сучасній ринковій економіці України мале підприємство вимушене долати ряд макроекономічних перешкод, основною причиною яких є неефективна фінансова підтримка, надмірний податковий тиск та інші обмеження, встановлені на законодавчому рівні. Саме тому перспективним шляхом подолання цих бар'єрів має стати досягнення консенсусу до того, що інтереси підприємництва мають захищати самі підприємці. Роль держави ж має полягати лише в покращенні необхідної інфраструктури та створенні ефективної правової бази, що б створила простір для розвитку громадських організацій та інших асоціацій, націлених на вирішення проблем розвитку малого бізнесу в Україні. З метою розвитку підприємництва на сучасному етапі в Україні вкрай важливо відокремити бізнес від політики, тому що підприємець, який має у своїх руках владу обов'язково скористається нею в своїх корисних інтересах.

Список літератури:

1. Базилевич В. Д. Історія економічних учень: [підручник]: у 2-х ч. / [за ред. В. Д. Базилевича]. – К.: Знання-Прес, 2006. – 1-3 вид. – 345 с.
2. Виговська В. В. Малий бізнес України: сучасний стан і тенденції розвитку [Текст] / В. В. Виговська // Актуальні проблеми економіки. – 2014. – № 1 (91). – С. 59–63.
3. Іванілов О. С. Економіка підприємства: підруч. [для студ. вищ. навч. закл.] / О. С. Іванілов – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 728 с.
4. Бойчук О. О. Перспективи розвитку малого бізнесу в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/821>
5. Горынский М. М. Мальный бизнес в Украине – тревожные перспективы: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://intercredit.com.ua/39/article6299>
6. Аналітичний звіт про стан і перспективи розвитку малого та середнього підприємництва в Україні. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.dkrp.gov.ua/files/042dbf480c.doc>
7. Кампо Г. М. Управління розвитком малого бізнесу регіону: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.05 / Г. М. Кампо; Ужгородський національний університет. – Ужгород, 2009. – 21 с.
8. Круш П. В. Національна економіка: підручник / П. В. Круш, С. О. Тульчинська, М. В. Шашина та ін.; за ред. П. В. Круша. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2011. – 428 с.
9. Юрій К. К. Особливості фінансового забезпечення розвитку малого підприємництва в Україні / К. К. Юрій // Вісник ХНУ. – № 4. – Т. 2. – 2016. – С. 243-246.

Юрій Е.О., Дарабан Н.Р.

Черновицький національний університет імені Юрія Федьковича

ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ МАЛОГО ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСТВА В УКРАИНЕ

Аннотация

Статья посвящена исследованию состояния, выявление проблем и перспектив развития малого предпринимательства, как одной из движущих сил экономического развития страны, материального, духовного и культурного потенциала ее регионов. Малое предпринимательство дает возможность отдельным гражданам реализовать собственную предпринимательскую инициативу и, таким образом, участвовать в процессе экономического воспроизводства. Активное развитие и поддержка малого предпринимательства является залогом стабильности и повышения стандартов жизни населения. В статье раскрывается сущность понятия «малое предпринимательство». В ходе исследования обоснованы предложения по первоочередным мерам эффективной поддержки и определения главных перспектив развития малого предпринимательства в Украине.

Ключевые слова: малое предпринимательство, проблемы развития, перспективы развития, малый бизнес, государственная поддержка малого предпринимательства.

Uriy E.O., Daraban N.R.

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

PROBLEMS AND PROSPECTS OF SMALL BUSINESS IN UKRAINE

Summary

Abstract: This article investigates the situation, identify problems and perspectives of small business as one of the driving forces of economic development, physical, spiritual and cultural potential of its regions. Small business enables individuals to realize their own entrepreneurial initiative and thus participate in the process of economic reproduction. Active development and support of small business is the key to stability and standards of living. The article reveals the essence of the concept of «small business». The study substantiated proposals on priority measures effectively support and determination of the main perspectives of small business in Ukraine.

Keywords: small business, development issues, development prospects, state support of small business.